

Tanım Tenkit Teori

Description Critique Theoria

Ahlâk Dersleri, Ahmet Hamdi Akseki, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020, 405 sayfa, (ISBN:978-975-19-6566-0)

Moral Lessons, Ahmet Hamdi Akseki, Presidency of Religious Affairs Publications, 2020, 405 pages, (ISBN:978-975-19-6566-0)

Abdullah Koca*

¹ Mardin Artuklu Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, İslam Felsefesi Programı, Mardin-Türkiye, Abdullahkoca025@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0007-4448-6240>
Mardin Artuklu University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Philosophy and Religious Sciences, Islamic Philosophy Program, Mardin-Turkey, Abdullahkoca025@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0007-4448-6240>

Araştırma Makalesi

Süreç

Geliş: 20/04/2024
Kabul: 24/08/2024
Yayın Tarihi: 01/09/2024
Yayın Sezonu: Eylül

Benzerlik

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal yazılımı ile taranmıştır.

Telif Hakkı & Lisans

Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Etik Beyan

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması

Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman

Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Atıf

Koca, A. (2024). "Ahlâk dersleri, Ahmet Hamdi Akseki, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020, 405 sayfa, (ISBN:978-975-19-6566-0)". *Tanım Tenkit Teori*, 3: 70-74.

Öz

"Ahlâk Dersleri" isimli eser ahlâk felsefesi hakkında çeşitli değerlendirmeleri konu edinmiştir. İnsan akıl ve idrak sahibi olması hasebiyle kendisini ve çevresini birtakım değer yargıları üzerinden değerlendirmekte ve anlamlandırmaktadır. Bu değerlendirmeler sayesinde insan "iyi" ya da "kötü" olarak bir yargıda bulunmaktadır. Yazar kitapta bu değerlendirmelerin ve kıstasların neler olması gerektiğini, ahlâkın temellendirilmesini, İslam ahlâkı ışığında açıklamaya çalışmıştır. Bazı felsefi ekollerin ahlâka kaynak olarak ifade ettikleri ilkelerin ahlâka temel teşkil edemeyeceğini, bazı ekollerin ise ortaya koydukları ilkelerin yetersiz olduğunu belirtmiştir. Yazar, ahlâk felsefesinin temel meseleleri olan akıl, vicdan, hak-hukuk, ödev, irade-ihiyar, sorumluluk ve yaptırım gibi konuları da tahlil etmiş, ahlâk felsefesi içindeki konularını belirlemeye çalışmıştır. Bunları yaparken ahlâkın temellerine yerleştirilen din dışı ilkelerin esasında İslam dini tarafından ihmal edilmediğini ve akılla ters düşmediğini ortaya koymaya çalışmıştır. Hatta bu esasların, ahlâkın topluma yerleştirilmesi noktasında, dinin desteklediği ve tesis ettiği bir takım ilkelerle daha kuvvetli sağlam hale geldiğini ispatlamaya çalışmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ahlâk, Ahmet Hamdi Akseki, Vicdan, Ödev, Sorumluluk, Yaptırım.

Research Article

History

Received: 20/04/2024
Accepted: 24/08/2024
Published: 01/09/2024
Pub Date Season: September

Plagiarism

This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyrights & Licensing

The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Ethical Statement

It is declared that scientific and ethical principles were complied with during the preparation of this study and all the studies utilised are mentioned in the bibliography.

Conflicts of Interest

No conflict of interest declared.

Financial Support

No external funding was used to support this research.

Citation

Koca, A. (2024). "Moral Lessons, Presidency of Religious Affairs Publications, 2020, 405 pages, (ISBN:978-975-19-6566-0)". *Description Critique Theoria*, 3: 70-74.

Abstract

The work named "Moral Lessons" is about various evaluations about moral philosophy. Since human beings have reason and understanding, they evaluate and make sense of themselves and their environment through certain value judgments. Thanks to these evaluations, people make a judgment as "good" or "bad". In the book, the author tried to explain what these evaluations and criteria should be and the basis of morality in the light of Islamic morality. He stated that the principles that some philosophical schools express as the source of morality cannot constitute the basis of morality, and that the principles put forward by some schools are insufficient. The author also analyzed issues such as reason, conscience, right-law, duty, will-option, responsibility and sanction, which are the basic issues of moral philosophy, and tried to determine their position within moral philosophy. While doing these, he tried to demonstrate that the non-religious principles placed on the foundations of morality were not neglected by the Islamic religion and did not conflict with reason. He even tried to prove that these principles have become stronger with a number of principles supported and established by religion in terms of placing morality in society.

Keywords: Morality, Ahmet Hamdi Akseki, Conscience, Duty, Responsibility, Sanction.

Giriş

Ahlâk, insana özgü bir alandır. Bu nedenle ilk insanla beraber ortaya çıkmış ve günümüze kadar üzerinde en fazla durulan ve tartışılan bir alan olmuştur. Bilinmektedir ki, insanların en büyük hedefi ve gayesi mutluluktur. Bu doğrultuda mutluluk ve insanın kemali ile ilgili tarihsel süreçte pek çok düşünce ileri sürülmüştür. Bunların sonucunda insanların uyması gereken birtakım ahlâki ilkeler belirlenmiş ve bu ilkeler de akıl ve mantık zemini üzerinden izah edilemeye çalışılmıştır. Ahlâka dair temellendirmeler yapılırken insanın kabulleri, çevresi ve inançları etkili olmuş ve birçok ahlâk teorileri ortaya çıkmıştır. Süreç içerisinde ahlâk kuramları büyük oranda gelişmeler göstermiş farklı teoriler ve tartışmalarla günümüze kadar ulaşmıştır.

Ahmet Hamdi Akseki (1887-1951) Osmanlı'nın son dönemi ve Cumhuriyetin ilk yıllarına şahitlik etmiş, önemli alimlerimizdendir. Akseki, I. Meşrutiyet ve II. Abdülhamit Dönemi'nin düşünce dünyasının müktesebatı içinde büyümüş, II. Meşrutiyet Osmanlısı ve daha sonra Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde hayatını sürdürmüştür. Oldukça sıkıntılı geçen buhranların ardından Türkiye Cumhuriyeti'nin yeniden yapılanma sürecinde Diyanet işleri teşkilatının kuruluşundan itibaren içinde çeşitli görevlerle bulunarak rol almış, bu teşkilata başkan olarak bu rolünü pekiştirmiştir.

Ahmet Hamdi Akseki çok sayıda eserler vermiştir. Bunlar içerisinde onun 1916-1917 yıllarında yazdığı *Ahlâk Dersleri* kitabı o günün ahlâk felsefesi birikimi ve tartışmalarını da içermesi bakımından önemli bilgiler içermektedir. Bu bağlamda Mehmet S. Aydın'ın şu değerlendirmeleri zikredilmeye değerdir:

“Akseki merhum başta olmak üzere, bizim bu son dönem ulemamızın, mütefekkirlerimizin en çok ilgilendikleri konu ahlâk konusudur. Yani, felsefe içinde en çok ahlâkla ilgileniyorlar. Yine bunun da İslam tarihinde, çok geriye doğru giden bir geleneği var. Farabi'den başlayan, ama gittikçe tarihi seyri içinde güç kazanan ahlâk felsefesi geleneğimiz var bizim. Buna bazıları İslam'da ahlâk felsefesi demenin daha doğru olacağını söylüyor. Ne söylersek söyleyelim, felsefenin bizim kültürümüzde etkili olduğu iki büyük alan vardır; bunlardan biri metafiziktir. O da daha çok ilahiyatla ilgili kısımdır; yani, Allah'ın varlığı meselesi, Allah'ın sıfatları meselesi. İkincisi, ahlâktır. Hatta ahlâk, görebildiğim kadarıyla çok daha derinden ilgi duyulan bir konu olmuştur. Dolayısıyla Ahmet Hamdi Akseki, ahlâk kitabını yazarken, elinde oldukça çok sayıda ahlâk kitabı vardı ve bu kitapların pek çoğu, bugün, bizim pek çoğumuzun yazdığından daha sağlam kitaplar. Bilgi, tefekkür bakımından da ve dikkat bakımından da çok daha sağlam kitaplardır.”

Akseki'nin *Ahlâk Dersleri* adlı eseri, giriş bölümü ve iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda sekiz ders, ikinci kısımda ise on dört ders mevcut olup, toplam yirmi iki dersten oluşmaktadır. Akseki, kitabı gençliğin ahlâki ve fikirlerine katkı sağlayacağı ümidiyle yazdığını ve her bölümü gençlere hitaben bir ders şeklinde oluşturduğunu ifade etmiştir. Öyle ki her bölümün sonunda o dersin kısa bir özetine de yer vermiştir.

Akseki, giriş bölümünde (s. 17-22), insanın duygu ve istidatlarına dikkat çekerek hayvandan ayrıldığını ve yaratılmışlar içinde en yüksek mevkide bulunduğunu söyler. İnsan için en büyük saadeti

ise kendisine verilen kabiliyet ve istidatları kullanıp en yüksek kemal mertebesine çıkması olarak görür. Bu da nefis terbiyesi, ahlâkını güzelleştirmesi ve aklını kullanmasıyla mümkündür. Tam tersi durumda ise en aşağı mertebeye düşme ihtimali vardır. Ona göre bir hakikat olarak insanın duygu ve istidatlarına istikamet veren ve toplumsal hayatı düzenleyen din olduğu gibi ilk olarak ahlâk kanunlarını, insani yükümlülükleri de öğreten yine dindir. İnsanlık bunu vahiy alan peygamberler aracılığı ile öğrenmiştir. Dinden yoksun olan bir ahlâk anlayışı insan ve toplum için saadet getiremez. Ayrıca dinin getirdiği esasların benimsenmesiyle kişinin ahlâklı olmasının birbiriyle doğru orantılı olarak arttığını ve insanın kalbindeki imanın kuvveti ve inancı kadar ahlâklı yaşayacağını belirtir. Dine dayanmayan ve sırf akla dayanan ahlâk anlayışlarının ise hiçbir zaman insanlığın genelinin uyacağı kuralları koyamadığını ifade etmiş, dinden ayrı bir ahlâkı, ahlâkın yokluğu olarak nitelemiştir.

Akseki, *Ahlâk Dersleri* eserinin birinci kısmında (s. 25-156) ahlâkın tanımı ve kısımları, ahlâkın temellendirmesi, İslam ahlâkının ilkeleri gibi teorik ahlâk konularını incelemiştir. O, bu bölümde özellikle ahlâkın temellendirilmesi konusu üzerinde fazlaca durmuş, dinden bağımsız felsefi ekollere yer vermiş ve bu anlayışların iddialarını incelemiştir. Bazı felsefi ekollerin ahlâka kaynak olarak ifade ettikleri ilkelerin ahlâka temel teşkil edemeyeceğini, bazı ekollerin ise ortaya koydukları ilkelerin yetersiz olduğunu belirtmiştir. O, bazı filozofların, ahlâkı hazza, faydaya, duyguya ya da vazifeye dayandırmalarını ele alıp açıklamış, bunları lezzetçi (hazcı) ahlâk, menfaatçi (pragmatik) ahlâk, evrimci ahlâk, duygucu ahlâk ve vazife (ödev) ahlâkı şeklinde gruplara ayırarak ifade etmiştir. Ahlâkın hangi esaslara bağlı olarak temellendirilmesi gerektiğini de gerekçeleriyle ortaya koymaya çalışmıştır. Özellikle Immanuel Kant'ın ödev ahlâkı üzerinde durmuş, İslam ahlâkının kabul ettiği ilkelerle mukayese etmiştir.

Eserin ikinci kısmında (s. 161-401) ise faziletler ve reziletler, insana ve topluma bakan ahlâki yükümlülükler, Müslümanların birbirlerine karşı görevleri gibi daha çok pratik ahlâk konuları üzerinde duran Akseki, bu bölümde kişinin nefsanî ve ruhi yönü üzerine fazlaca yoğunlaşmış, her şeyde itidalin korunması gerektiğinden genişçe bahsetmiştir. Orta yolun haddi vasat ve fazilet olduğunu, ifrat ve tefritin ise rezilet olduğunu belirtmiştir. İnsanın güzel ahlâk sahibi yapan ve kemal derecesine ulaşmasını sağlayan faziletlerin alçakgönüllülük, nefse hâkimiyet, sebat, metanet, hayâ, hilm, ağırbaşlılık, cesaret, izzet-i nefis, sabır, edep, emanete riayet, sıdk ve iffet gibi faziletler olduğu üzerinde durmuştur.

Ahlâk Dersleri'nde genel olarak nazari ve ameli ahlâki ilgilendiren meseleler etrafında konular incelenmiş ve ele alınan konularda farklı görüşlere yer verilmiştir. Eser hakkında şu hususu özellikle vurgulamak gerekir ki, Ahmet Hamdi Akseki, birinci kısımda teorik ahlâka dair meseleleri ele alırken dini argümanları öncelemiş ve din dışı nazariyeleri ciddi tenkide tabi tutmuştur. Bunu yaparken dini referanslarını kullanmış, akli çıkarımlarına yakın olan düşünürlerden de istifade etmiştir. Özellikle ahlâkı temellendirme ve ahlâkın temel meselelerine dair verdiği bilgiler, Alexis Bertrand'ın yazmış olduğu *Ahlâk Felsefesi* eserinden istifade edilerek hazırlanmıştır denebilir. Akseki için Batı dünyasındaki ekollerin anlaşılması ve eleştirilmesi noktasında Bertrand'ın bir kaynak ve kılavuz görevini gördüğü rahatlıkla söylenilebilir. Fakat Akseki,

Bertrand'ın dile getirmediği bazı noktaları, eleştiriye tabi tutmadığı bazı yerleri ifade etmiş, İslami argümanları kullanarak çeşitli itiraz ve açıklamalarda bulunmuştur. Bu açıdan Akseki, Bertrand'dan istifade ettiği kadar kendi düşünce dünyasına göre konuları yapılandırdığını da söyleyebiliriz.

Bu bağlamda ele aldığımız eser, Osmanlı'nın son devri ve Cumhuriyetin ilk yıllarındaki ahlâk felsefesinin tartışma yelpazesini göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Ayrıca teorik ahlâk kısmına dair geleneksel ve modern yaklaşımları bir araya getirmesi yönüyle literatüre önemli katkılar sağladığı ifade edilebilir. Eserin ahlak felsefesi bağlamında müellifin diğer çalışmaları da göz önünde bulundurularak incelenmeye ve irdelenmeye değer olduğu söylenebilir.

Kaynakça

Akseki, A. H. (2020), Ahlâk Dersleri, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul.